

УДК 342.9

Р. В. Щупаківський
кандидат юридичних наук,
директор департаменту безпеки
Групи компаній «Терра Фуд»

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРАВА

Загальновідомим є те, що у будь-якому праві в його склад входять саме правові норми, однак не лише як їхня сукупність, а ціла конструкція взаємозалежних та взаємопов'язаних правових положень. Право являє собою своєрідну цілісну систему, яка створена завдяки великій кількості різних елементів, що постійно перебувають у зв'язку координації, функціональної залежності, підпорядкованості один із одним.

Зважаючи на інтерес науковців до питання про правові складові сфери телекомунікацій, зокрема в працях І. В. Арістова, О. А. Баранова, Ю. П. Бурило, Ю. В. Волков, Р. А. Калюжний, В. В. Костицький, О. О. Леонідова, В. А. Ліпкан, С. О. Лисенко, О. М. Музичук, А. М. Новицький, М. В. Процишен, В. С. Цимбалюк, варто зауважити, що одностайності в поглядах вчені стосовно питання основних складових елементів сфери телекомунікацій і досі не досягли.

Загальновідомим є те, що у будь-якому праві в його склад входять саме правові норми, однак не лише як їхня сукупність, а ціла конструкція взаємозалежних та взаємопов'язаних правових положень.

Визначення системи права надається багатьма науковцями-правознавцями. Так, наприклад, К. Г. Волинка вбачає в системі права ніщо інше, як об'єктивно обумовлену структуру (будову) права, яка зображує внутрішнє узгодження й єдність правових норм та в той же час їхній поділ на певні галузі, підгалузі й інститути права [1, с. 134].

Правове внутрішнє побудування характеризується завдяки єдності його складових елементів, що зумовлюється комплексом відносин в суспільстві, що визначають зміст юридичних норм та положень; диференціації права на відокремлені складові частини, що зображуються як певні об'єднання юридичних норм в інститути, підгалузі й галузі права; наявності взаємозв'язку правових норм та їхніх об'єднань.

До числа складових елементів системи права зараховують норму права, у вигляді первинного елементу системи права, субінститут, інститут, а також підгалузь та галузь права. Вивчення системи права потребує виявлення не лише її основних частин, однак і місця, ролі, функцій кожного елементу в межах даної системи, що заснована на їхньому співвіднесенні, враховуючи те, що норми одного інституту являють собою передумову для

дії норми іншого, визначаючи їхню спрямованість й зміст [3, с. 58]. Усі складові елементи системи галузі права перебувають у тісному взаємозв'язку один з одним і лише у своїй сукупності сприяють утворенню галузі права.

Існування об'єктивного зв'язку між елементами системи сприяє їх об'єднанню, веде до появи нових властивостей, утворюючи в результаті систему галузі права. Разом із тим властивості, ознаки галузі права не можна зводити до суми властивостей її елементів. Між першими і другими об'єктивно існують відмінності і взаємозв'язок, завдяки чому створюється галузь права, проводиться її внутрішня структуризація, узгодженість і підпорядкованість норм галузі та забезпечується можливість реалізації нею регулятивної та інших функцій [2, с. 29-30].

На даному етапі роботи можна переходити безпосередньо до розгляду питання структури системи права, до елементів якої прийнято відносити норму, інститут, галузь права.

Пропонується зосередити увагу на найменшій за обсягом складовій частині, а саме на нормі права. Перш за все слід розібратися із загальним поняттям терміну «норма права». Так, норма права (нормативно-правовий припис) – це первинний ланцюжок системи права, початковий елемент всієї будівлі права будь-якої держави.

З таких початкових елементів утворюються інститути права, тобто різні блоки, як в регулятивній, так і в правоохоронній сферах, а далі за ланцюгом йде утворення із блоків галузей права – тобто самих великих підрозділів - структур права. Нормами права постають такі загальнообов'язкові, спеціально визначені правила поведінки юридичних суб'єктів, що вміщують владно-нормативні веління держави, встановлюють, забезпечують й санкціонуються державою задля врегулювання відносин суспільства.

До характерних рис правових норм, які показують різницю між ними та індивідуально-правовими приписами, можна віднести наступні:

- правові норми узагальнюють неодноразово повторювані (типові) життєві ситуації;
- норми було створено із розрахунку на суспільні відносини, невизначеної кількості;
- нормативно-правові приписи не адресуються лише чітко визначеному колу осіб, вони дають

можливість та дозвіл окреслення меж поведінки всієї кількості суб'єктів, які можна віднести до такої ситуації;

- юридичні норми безперервно діють в часі й просторі;

- чинність правових норм (їх дії) зупиняється чи скасовується через уповноважених суб'єктів [4].

Зовнішня форма правової норми як цілісної, завершеної, державно-владного веління та нормативного характеру виражається статтею нормативно-правового акту. За умови, що всі елементи структури правової норми наведено в статті закону, то така стаття й норма права збігаються. Однак часто буває і таке, коли стаття викладає далеко не всі елементи норми права, а буває, що і зовсім один. В залежності від вищенаведеного виділяють наступні способи викладення норми права в статті:

- **прямий (повний, визначений)** – застосовується в тому випадку, коли у статті відсутні відсилання до інших статей, а норму права викладено в повному обсязі, тобто в межах даної статті містяться всі потрібні структурні елементи норми права;

- **посилальний (відсильний)** – застосовується в тому випадку, коли у статті наявні відсилання до інших статей в межах цього акту, а норму права викладено не в повному обсязі, тобто дана стаття містить недостатні відомості й не всі потрібні структурні елементи норми права;

- **бланкетний** – застосовується в тому випадку, коли у статті наявні відсилання до іншого нормативного акту (вищої чи нижчої юридичної сили або взагалі до міжнародного акту, що було ратифіковано Верховною Радою України) [6, с. 291-292].

Норми права притаманна наявність внутрішньої структури, що виражається у внутрішній будові норми права та її поділі на окремі елементи, що нерозривно пов'язані один із одним. До елементів правових норм прийнято включати гіпотези, диспозиції та санкції.

Гіпотезою (інакше кажучи припущенням) постає відповідна частина норми, яка містить умову, обставини, через настання яких здійснюється чи може бути здійснено правило, яке закріплено в диспозиції, наступному складовому елементі норми права.

Диспозицією (інакше кажучи розпорядженням) загально прийнято вважати ту частину норми, яка вміщує суб'єктивні права й зобов'язання, тобто безпосередньо правило поведінки.

Санкцією (інакше кажучи стягненням), останнім елементом є та частина норми права, в межах якої охоплюються юридичні наслідки вчинення чи навпаки не здійснення правил поведінки, що фіксуються в попередньому елементі – в диспозиції.

Отже, роблячи проміжний висновок щодо норм права, можна сказати, що ними є найменший та найперший елемент системи права, що є встановленим або санкціонованим державою та її органа-

ми загальнообов'язковим, формально визначеним правилом поведінки, яке втілює в життя існування суб'єктивних прав та юридичних обов'язків в межах правовідносин [1, с. 135].

Нижче розглянемо другий елемент системи права, а саме наступний за величиною – інститут права, який складається із первинних ланцюжків систем права – правових норм.

Інститутом права визначають систему норм права, що здійснюють регулювання певної групи однорідних відносин суспільства. Інакше кажучи, інститутом права постає певне об'єктивно відособлене в межах одної чи декількох правових галузей угруповання пов'язаних між собою правових норм, які поєднані спільністю врегулювання певного різновиду відносин в суспільстві.

Є велика кількість визначень терміну «інститут права». Нижче наведемо найбільш розповсюджені поняття інституту права, який вважають:

- певною сукупністю юридичних норм, які здійснюють регулювання однорідних суспільних відносин, що пов'язані одна із одною у вигляді якісно самостійної відокремленої групи;

- сукупністю певних суттєвих і самостійних правових норм, які складають відповідний правовий інститут в межах галузі права комплексного характеру;

- сукупністю норм права, які здійснюють регулювання окремого виду або роду відносин суспільства та становлять відокремлений розділ галузі права [4].

До характерних рис правового інституту можна віднести:

- 1) притаманне інституту права існування сукупності правових положень та нормативних приписів;

- 2) правову однорідність вищенаведених норм та приписів;

- 3) правові норми об'єднуються в стійкі закономірності й зв'язки, що зображуються в правових приписах й в цілому в правовій конструкції.

В залежності від підстав вчені-правознавці виділили декілька видів груп правових інститутів:

- залежно від галузей права існують державні, кримінальні, цивільні, адміністративні, телекомунікаційні;

- залежно від ролі, що вони здійснюють бувають предметні та функціональні правові інститути;

- за відносинами, які регулюються інститутами права існують матеріальні та процесуальні;

- за закріпленістю загальних понять, принципів, завдань, функцій чи спеціальних складів, угод чи зобов'язань бувають загальні й спеціальні інститути права.

Кожна галузь налічує велику кількість правових інститутів. Завданням правового інституту є регламентація окремих ділянок, фрагментів, сторін громадського життя. Інститутом є галу-

зева складова, ланка, блок права. Кожна галузь налічує велику кількість правових інститутів. Наведемо декілька прикладів основних галузей права: кримінальне право – інститути необхідної оборони, крайньої необхідності, неосудності, тощо; цивільне право – інститути позовної давності, дарування, угоди, тощо; конституційне право – інститут громадянства; адміністративне право – інститут посадової особи; сімейне право – інститут шлюбу [1, с. 136].

Сукупність правових інститутів складаються у новий елемент – галузь права, якою є сукупність правових положень (норм), яка сформувалась в межах системи права, що здійснюють регулювання певної сфери відносин в суспільстві однорідного характеру. Саме така однорідність відносин суспільства зароджує певну галузь права [1, с. 135].

Галузі права притаманні наступні характерні риси:

- система правових положень, норм, приписів й інститутів права;
- здійснення регулювання даним комплексом певної сфери відносин в суспільстві;
- метод та предмет регулювання правового характеру постають у вигляді критерію відмежування галузей права одна від другої;
- здійснення урахування цілей, задач й принципів регулювання правового характеру [4].

Якщо спробувати класифікувати галузі права, то перше на що слід звернути увагу так це на різні підстави класифікації. В залежності від предмету й метода регулювання правового характеру існують наступні галузі права: адміністративне, цивільне, фінансове, земельне, тощо. В залежності від місця, яке галузь права посідає у правовій системі, правові галузі поділяються на основні й комплексні галузі права.

Досліджуючи питання правових положень телекомунікаційного права та їх загальної характеристики варто розпочати з визначення поняття «норма телекомунікаційного права», якою є найосновніший елемент механізму телекомунікаційного правового регулювання галузі телекомунікаційного права та й системи національного права України в цілому.

Наразі питання щодо визначення телекомунікаційної норми права є досить невивченим, адже науковців у даній сфері бракує. Існує думка, що телекомунікаційне право застосовує для мети регулювання телекомунікаційних правовідносин юридичні норми інших правових галузей, таких як конституційне, адміністративне, цивільне право й інші галузі. Однак ми вважаємо, що телекомунікаційному праву притаманна наявність власного самостійного предмету й методу регулювання правового характеру, про що йшлося в попередньому розділі, а також норм, законодавства, що регулює саме цю сферу суспільних відносин,

і навпаки – це всі галузі національного права застосовують з метою врегулювання будь-яких правовідносин норми телекомунікаційного та інформаційного права.

Телекомунікаційним нормам притаманні певні загальні характерні риси, наприклад:

- державно-владна природа. Ця ознака означає, що норми телекомунікаційного права приймаються компетентними державними органами (їх посадовими особами) й іншими особами (Верховна Рада України приймає Конституцію, закони України «Про телекомунікації», «Про радіочастотний ресурс України», тощо; Президент України видає укази й розпорядження (Указ «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації»; Кабінет Міністрів України приймає постанови та розпорядження; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади видають накази, інструкції, постанови, правила, тощо; місцеві державні адміністрації приймають розпорядження; органи місцевого самоврядування приймають рішення);
- загальнообов'язковість – телекомунікаційні норми розповсюджуються на всіх учасників відносин у сфері телекомунікацій;

– формальна визначеність – норма права у сфері телекомунікацій має зовнішнє мовне закріплення у межах статей нормативно-правових актів, а також досить точно визначає вид й міру можливих, необхідних чи заборонених правил поведінки;

– відповідна структура норми телекомунікаційного права або розподіл правової норми на частини – складові елементи (гіпотеза, диспозиція й санкція). За допомогою гіпотези визначають умови, завдяки яким виникають правовідносини у сфері телекомунікацій, а також вказують коло учасників телекомунікаційних правових відносин. Диспозиція є базовою частиною норми телекомунікаційного права, де прописано телекомунікаційні права та обов'язки, а також як мають діяти учасники правових відносин у сфері телекомунікацій. Санкція допомагає у захисті телекомунікаційних прав й у виконанні правил, що були встановлені. В залежності від характеру завданої шкоди, умов виникнення правопорушення винні у правопорушенні особи можуть притягуватися до відповідальності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 75 Закону України «Про телекомунікації» особи, винні у порушенні законодавства про телекомунікації, притягуються до цивільної, адміністративної, кримінальної відповідальності [5].

Норми телекомунікаційного права разом із всіма нормами національної системи права мають однакові характеристики, однак, нормам права у сфері телекомунікацій притаманні деякі особливості. Основними із них є наступні:

1. В правових нормах телекомунікаційної сфери помітне відображення державного інтересу.

2. Правові положення телекомунікаційного права здебільшого мають імперативний характер, їхня реалізація стає більш можливою завдяки імовірності використання державних засобів примусу. Однак слід зауважити на тій частині правових положень у сфері телекомунікацій, які все ж таки мають диспозитивний характер, завдяки чому учасники телекомунікаційних правовідносин мають право так чи інакше вибирати поведінку в певних ситуаціях.

3. Норми телекомунікаційного права постають регуляторами відносин у сфері телекомунікацій.

4. Пов'язаність сукупності правових положень, що регулюють правовідносини, у сфері телекомунікацій із реалізацією телекомунікаційних прав й свобод. Вираженням даної ознаки є в першу чергу право кожного створювати, передавати, поширювати, одержувати, шукати й використовувати інформацію законним шляхом, тощо.

5. Телекомунікаційні норми вміщують чіткі вказівки, які фіксують рамки поведінки, а також зобов'язання органів держави, підприємств, установ та фізичних осіб в телекомунікаційній сфері.

Роблячи підсумок вищенаведеному аналізу телекомунікаційних норм, можна навести наступне визначення: нормами телекомунікаційного права є загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, встановлені державою, що пропонують учасникам телекомунікаційних правовідносин, які включаються до предмету телекомунікаційного права, суб'єктивні телекомунікаційні права та накладають на них телекомунікаційні зобов'язання, й здійснюють забезпечення заходами державного примусу специфічного характеру.

Тож внутрішню форму права можна охарактеризувати за допомогою відповідної сукупності правових положень-норм, які поєднуються в межах певних інститутів, підгалузей та галузей права. Система права є сукупністю діючих правових положень, що об'єднані в інститути, підгалузі та галузі залежно від характеру та специфіки врегульованих ними відносин в суспільстві.

Література

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с.
2. Дудник Р.М. Галузева диференціація українського права: поняття, рівні і тенденції розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 209 с.
3. Кун Т. Структура наукових революцій / Томас Кун ; О. Васильєв (пер.). К. : Port-Royal, 2001. 226 с.
4. Правознавство [Текст] : підручник / ред. В. В. Копейчиков. 7-ме вид. К. : Юрінком Інтер, 2003. 736 с. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava3/R1G3par3.htm>.
5. Про телекомунікації: Закон від 18.11.2003 № 1280-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 12. Ст. 155.

6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 2-ге видання. К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

Анотація

Щупаківський Р. В. Поняття та основні складові елементи системи адміністративно-телекомунікаційного права. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду питання щодо основних елементів системи адміністративно-телекомунікаційного права. До числа складових елементів системи права зараховують норму права, у вигляді первинного елементу системи права, субінститут, інститут, а також підгалузь та галузь права.

Перш за все автор статті розбирається із загальним поняттям терміну «норма права», її характерними рисами, способами викладення норми права (прямий, відсильний, бланкетний).

Ще одним елементом системи права визначено галузь права, надано її дефініцію, проаналізовано ознаки та класифікацію.

Переходячи безпосередньо до телекомунікаційної норми права, автор надає її визначення. В статті зазначено, що телекомунікаційним нормам притаманні певні загальні характерні риси, які і проаналізував автор статті, однак нормам права у сфері телекомунікацій притаманні також деякі особливості, які також було досліджено.

Автор аби повноцінно розкрити тему статті не лише виявив основні частини системи права, однак проаналізував і місце, роль, функції кожного елементу в межах даної системи, що засновується на їх співвіднесенні. У статті відмічено, що всі складові елементи системи галузі права перебувають у тісному взаємозв'язку один з одним і лише у своїй сукупності сприяють утворенню галузі права. Наявність стійких зв'язків між елементами галузі права забезпечує її цілісність і тотожність самій собі, сприяє зберіганню основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах.

Ключові слова: система права, елемент системи права, норма права, інститут права, галузь права, телекомунікаційне право.

Аннотация

Щупаківський Р. В. Понятие и основные составные элементы системы административно-телекоммуникационного права. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению вопроса относительно основных элементов системы административно-телекоммуникационного права. К числу составляющих элементов системы права относят норму права, в виде первичного элемента системы права, субинститут, институт, а также подотрасль и отрасль права.

Прежде всего, автор статьи разбирается с общим понятием термина «норма права», ее характерными чертами, способами изложения нормы права (прямой, отсылочный, бланкетный).

Еще одним элементом системы права определена отрасль права, предоставлена ее дефиниция, проанализированы признаки и классификация.

Переходя непосредственно к телекоммуникационной норме права, автор предоставляет ее определение. В статье указано, что телекоммуникационным нормам присущи определенные общие признаки, которые и проанализировал автор статьи, однако нормам права в сфере телекоммуникаций присущи также некоторые особенности, которые также были исследованы.

Автор дабы полноценно раскрыть тему статьи не только выявил основные части системы права, а и проанализировал место, роль, функции каждого элемен-

та в пределах данной системы, что основывается на их соотношении. В статье отмечено, что все составляющие элементы системы отрасли права находятся в тесной взаимосвязи друг с другом и только в своей совокупности способствуют образованию отрасли права. Наличие устойчивых связей между элементами отрасли права обеспечивает ее целостность и тождественность самой себе, способствует сохранению основных свойств при различных внешних и внутренних изменениях.

Ключевые слова: система права, элемент системы права, норма права, институт права, отрасль права, телекоммуникационное право.

Summary

Shchupakovsky R. V. The concept and main components of the system of administrative and telecommunication law. – Article.

The article is devoted to the consideration of the main elements of the system of administrative and telecommunication law. The elements of the law system include the rule of law, as the form of the primary element of the law system, sub-institution, institution, as well as the sub-branch and branch of law.

First of all, the author of the article deals with the general concept of the term «rule of law», its character-

istic features, and ways of presenting the rule of law (direct, reference, blanket).

Another element of the system of law is the branch of law, it is given its definition and analyzed the signs and classification.

Moving towards the telecommunications' rules of law, the author provides its definition. It is pointed out that certain common features are inherent in the telecommunication norms, which the author of the article has analyzed, but some features are also inherent in the telecommunication law, which were also explored.

The author in order to fully develop the topic of the article not only reveals the main parts of the legal system, but also analyzed the place, role, functions of each element within this system, which is based on their correlation. It is noted that all the elements of the system of the law branch are in close relationship with each other and only in their totality contribute to the formation of the law branch. The presence of stable links between the elements of the legal branch ensures its integrity and identity to itself, contributes to the preservation of the basic properties of various external and internal changes.

Key words: law system, law system element, rule of law, institution of law, branch of law, telecommunication law.